

Beken en Bleken van Losser

Balanceren met water in Twentse schatkamer

Het Twentse Losser kampt al jaren met zowel wateroverlast als de gevolgen van droge perioden. Daar hebben niet alleen bewoners last van, ook het erfgoed heeft eronder te lijden – zoals de Dorpsbleek, een rijksmonument en een van de drie bleken van Losser. Het erfgoed van én langs de beken en bleken vormt nu de spil in de aanpak van de klimaatproblematiek in Losser.

Uitzicht op Van Heek Textiles in Losser. | Foto ODIN Landschapsontwerpers

Oude Ansichtkaart van de Dorpsbleek in Losser. | Bron Stichting Historische Kring Losser

Losser ligt op een stuwwalcomplex met de Tankenberg als hoogste punt van Overijssel en in het bijbehorende watersysteem van het vrij meanderende grensviertje de Dinkel. Naast Natura 2000-gebieden en een kleinschalig coulisselandschap is de gemeente rijk aan natuurlijke en culturele schatten en staat dan ook bekend als Schatkamer van Twente. Dat neemt niet weg dat Losser te maken heeft met opgaven als klimaatproblematiek, leefbaarheid en de energietransitie. Het plan Beken en Bleken van Losser zoekt daarvoor oplossingen, waarbij het erfgoed 'langs de stroom' een rode draad vormt.

Droogte en wateroverlast

De gebiedsinrichting, de geohydrologische eigenschappen, het grondgebruik en de natuurwaarden maken het dorp Losser en het buitengebied gevoelig voor wateroverlast en droogte. Wateroverlast is vooral een probleem in het centrum waar bij piekbuien de straten regelmatig onder water staan. De droogte is vooral nijpend in de Natura 2000-gebieden en het bekenstelsel op de flanken van het stuwwalcomplex. Door de hoge ligging van het gebied ten opzichte van andere delen van Nederland en Twente is het onmogelijk hier water van buiten aan te voeren. In droge perioden is de grondwateraanvulling dan ook volledig afhankelijk van infiltrerend regenwater. De effecten van de lange droge perioden worden steeds sterker merkbaar; de hoeveelheid water in de Dinkel en de zijbeken en de waterkwaliteit staan onder druk. Erfgoed, zoals het rijksmonument de Dorpsbleek, heeft hieronder te lijden.

Parelsnoer van erfgoed

Om Losser klaar te maken voor de toekomst is niet alleen een pragmatische aanpak nodig, maar ook draagvlak en bewustwording. Er moest dus een veelzijdig plan komen. Op uitvoerend niveau zijn er ondergrondse, bovengrond-

se en logistieke werkzaamheden. Daarnaast is er aandacht voor informatie, communicatie en educatie. Het plan Beken en Bleken van Losser volgt als het ware de stroom van de zijbeken van de Dinkel die van oudsher door de dorpskern van Losser stromen, maar in de jaren vijftig werden overkluisd. Het erfgoed en de andere bijzondere plekken langs de stroom zijn steppingstones, projecten binnen het plan, die samen een parelsnoer van erfgoed vormen.

De eerste parel is het Parochiepark van de Maria Geboortekerk. Hier komen drie ondergrondse beken samen, en deze plek is daarom aangewezen als brongebied voor het plan. Het Parochiepark krijgt een nieuwe inrichting als belevingspark, met een klimaatadaptieve tuin. Het plan volgt de loop van de ondergrondse dorpsbeek richting de Dorpsbleek. Langs de route en in het dorpscentrum wordt zoveel mogelijk dakwater afgekopeld, het schone hemelwater wordt aangewend voor de aanpak van droogteproblematiek. De loop van het water wordt waar mogelijk zichtbaar, door het bovengronds te halen of op symbolische wijze.

Gedoseerd afvoeren

De Dorpsbleek is een speciaal projectonderdeel. Het rijksmonument is dringend aan een grote opknapbeurt toe als gevolg van een combinatie van droogte, wateroverlast en afnemende waterkwaliteit. Herstel van de Dorpsbleek levert tegelijkertijd een bijdrage aan het klimaatrobuust maken van de dorpskern. Bij extreme neerslag kan de Dorpsbleek als retentiegebied dienen om wateroverlast in het dorpscentrum te voorkomen. Door de realisatie van een nieuwe woonwijk ontstaat de mogelijkheid het hemelwater dat niet in de Dorpsbleek kan worden geborgen, via een systeem van wadi's en Natura 2000-gebied De Welp gedoseerd af te voeren naar de Dinkel.

Het is de bedoeling de Dorpsbleek in aanzien te herstellen. In droge perioden zakt het (grond)waterpeil in de Dorpsbleek diep weg. Er is een structurele oplossing gevonden in de koppeling met het te realiseren riothermiesysteem (warmte uit het riool) van het nabijgelegen zwembad. Warmte uit het effluent van de eveneens nabijgelegen rioolwaterzuiveringsinstallatie wordt via warmtepompen gebruikt voor verwarming en verduurzaming van zwembad Brilmansdennen. Het afgekoelde water stroomt via een helofytenfilter naar de Dorpsbleek, zodat deze een continue stroom schoon water krijgt. Als het waterpeil op niveau is, stroomt het water door naar het Dinkeldal en de Dinkel.

Naast de Dorpsbleek heeft Losser ook nog twee bleken in het buitengebied: de Ellermans Bleek en de Smitkes Bleek. Met de huidige eigenaren is overleg over manieren om de historische betekenis beter zichtbaar te maken in het landschap.

Toeristische routenetwerken

Beken en Bleken van Losser draagt op eigen wijze bij aan versterking van de leefbaarheid. Zo wordt het dorp door de inrichting van straten met waterplekken en nieuwe bomen hittebestendiger en bovendien aantrekkelijker voor bewoners en bezoekers. Het 'verhaal van het dorp' krijgt aandacht in onder meer de steppingstones langs de stroom die een cultureel-historische verbinding tussen stuwwal, dorpskern en Dinkeldal creëren. Dit biedt mogelijkheden om aan te sluiten bij toeristische routenetwerken.

Het plan is ook bedoeld als inspiratie. Bijvoorbeeld door de aanpak van problematiek vanuit hoogteverschillen, het effect op beken, de Dinkel en de omringende natuur en de inzet van vernieuwende technieken als riothermie. Het initiatief Talent House Losser is bijvoorbeeld geïnspireerd door de Losserse Erfgoed Deal: het thema textiel wordt ingezet om jongeren te stimuleren hun talenten te ontdekken en ontwikkelen. Het eerste project hiervan is een interviewprogramma waarbij jongeren oudere dorpsbewoners ondervragen over erfgoed en hierover een vlog maken. Het project, een initiatief van de Historische Kring Losser, jongerenwerk en de lokale RTV, is een eigentijdse manier om de volgende generatie bewust te maken van het lokale erfgoed én hun eigen rol in de toekomst ervan.

Arend ten Barge is projectleider bij de gemeente Losser. Nienke Swierstra is beleidsadviseur Cultuur & Erfgoed bij die gemeente.

Dorpsbleek Losser. | Foto Odin Landschapsontwerpers

Het erfgoed langs de stroom zijn steppingstones die samen een waar parelsnoer van erfgoed vormen

Losser, Dinkel en textiel

Twente kende tot halverwege de vorige eeuw een bloeiende textielindustrie. In Losser staat nog altijd textiel-fabriek Van Heek Textiles, een modern bedrijf dat is geworteld in de textiel-tijd. Het fabrieksgebouw van Van Heek is een rijksmonument. Ook ander erfgoed herinnert aan de textiel-tijd, zoals de landgoederen van rijke textielfamilies op de stuwwal tussen Losser en Oldenzaal. De huisnijverheid heeft eveneens sporen achtergelaten. Zo zijn in en vlak bij Losser maar liefst drie Bleken te vinden: grasvelden aan een beek, waar dorpsbewoners hun wasgoed en ander textiel bleekten in de zon.

De beken en de Dinkel hebben hun eigen textielgeschiedenis. Het stromende water werd gebruikt voor het bleken en verven van stoffen. Oudere dorpsbewoners weten nog dat de Dinkel op sommige dagen groen of blauw kleurde door het geloosde afvalwater. De Dinkel meandert en de natuur van het Dinkeldal wordt hersteld en versterkt. De herinrichting van Dinkeldal-Zuid is al volop in uitvoering.